

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 4, 2021 | 29.04.2021 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.4.81](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.4.81)

УДК 330.342.24

*К. М. Крамаренко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту та військового господарства,
Національна академія Національної гвардії України
ORCID ID: 0000-0001-9601-2003*

ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСІВ

*К. Kramarenko
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management
and Military Economy, National Academy of the National Guard of Ukraine, Kharkiv*

FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN THE INTERNATIONAL FINANCIAL SYSTEM

У статті розглянуто місце і роль прямих іноземних інвестицій у системі міжнародних фінансів. Відзначено, що прямі іноземні інвестиції є фактором забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку та економічного зростання національної економіки. Розкрито сутність іноземних інвестицій та критерії віднесення іноземних інвестицій до прямих. Вказано фактори, що впливають на масштаби, динаміку та результативність міжнародної інвестиційної діяльності, а також позитивні і негативні наслідки залучення прямих іноземних інвестицій. Розглянуто фактори інвестиційно безпечного середовища держави і механізм інвестиційної безпеки. Проведено аналіз динаміки обсягів капітальних інвестицій в економіку України та частки прямих іноземних інвестицій, регіональних і галузевих особливостей вкладення прямих іноземних інвестицій. Відзначено роль транснаціональних корпорацій у міжнародних інвестиційних процесах.

The article considers the place and role of foreign direct investment in the system of international finance. It is noted that foreign direct investment is not only a means of external funding for investment projects or modern technologies or advanced management experience, but also a factor in ensuring competitiveness in the world market and economic growth of the national economy. It is established that the system of international finance includes several areas (international settlements and their balances, taxation in foreign economic activity, currency systems, global financial market, capital outflow and foreign investment), through the mechanism of which is the distribution and redistribution of world product. The essence of foreign investments and criteria for classifying foreign investments as direct are revealed.

The factors influencing the scale, dynamics and efficiency of international investment activity, as well as the positive and negative consequences of attracting foreign direct investment are indicated. It is noted that in the countries of base the decisive macroeconomic factor in regulating the export of direct investment is the balance of import and export of investment. For the economic system of the host country, foreign direct investment is more important than other forms of international capital, because in foreign direct investment, the investor is directly interested in the effective implementation of their investment projects. The positive and negative consequences of attracting

foreign direct investment, which must be taken into account when developing and implementing investment policy at the level of the state, region, industry, individual enterprise.

The factors of investment safe environment of the state and the mechanism of investment security, which is a dynamic system of economic relations with elements of spontaneous and controlled, formal and informal, objective and subjective, are considered.

An analysis of the dynamics of capital investment in the economy of Ukraine and the share of foreign direct investment, regional and sectoral characteristics of foreign direct investment. It is revealed that today there is a problem of regional disproportion of foreign investment. Potential areas for attracting foreign direct investment into the economy of Ukraine have been identified.

The role of transnational corporations in international investment processes is noted.

Ключові слова: *інвестиції; прямі іноземні інвестиції; міжнародні фінанси; транснаціональні корпорації; інвестиційна безпека.*

Key words: *investments; foreign direct investments; international finance; transnational corporations; investment security.*

Постановка проблеми. Успішне функціонування національної економіки у світовому економічному просторі передбачає її інтеграцію в систему міжнародних фінансів і всебічне використання переваг такої інтеграції. Однією з особливостей процесів глобалізації, інтернаціоналізації та транснаціоналізації системи міжнародних фінансів на сучасному етапі розвитку є постійне зростання обсягів прямих іноземних інвестицій, поява нових якісних характеристик їхнього руху. Сучасні міжнародні фінанси ґрунтуються на певних стандартах, у тому числі й певних шляхів та правил залучення і освоєння іноземних інвестицій. Слід зауважити, що прямі іноземні інвестиції є не тільки засобом зовнішнього джерела фінансування інвестиційних проектів чи сучасних технологій або передового управлінського досвіду, а й фактором забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку та економічного зростання національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти формування і розвитку системи міжнародних фінансів і міжнародних інвестицій з огляду на свою беззаперечну актуальність постійно перебувають у сфері наукового пошуку широкого кола науковців. Так, проблеми, що пов'язані з іноземними інвестиціями, присвячені публікації багатьох вчених, серед яких Р. Вернон, Р. Лакруа, Л. Абсава, А. Гальчинський, В. Геєць, Б. Губський, І. Д'якова, В. Захожай, Д. Лук'яненко, А. Пересада, С. Реверчук, С. Юрій та ін. Роботи зазначених науковців є теоретичним підґрунтям сучасних досліджень суті та класифікації іноземних інвестицій [1], ролі іноземних інвестицій у процесі розвитку національного господарства в умовах глобалізації [2], дуалізму впливу прямих іноземних інвестицій на приймаючі країни [3], фінансових аспектів залучення іноземних інвестицій в економіку України [4], ролі транснаціональних корпорацій в активізації процесів іноземного інвестування в умовах глобалізації економіки України [5]. Проте, не зважаючи на велику кількість публікацій, ця тематика потребує подальших досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення місця прямих іноземних інвестицій у системі міжнародних фінансів та особливостей залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародні фінанси як економічна категорія трактуються як сукупність відносин зі створення і використання грошових коштів, необхідних для здійснення зовнішньоекономічної діяльності економічними суб'єктами різних рівнів. Загальна система таких відносин включає декілька сфер (міжнародні розрахунки та їх баланси, оподаткування в галузі зовнішньоекономічної діяльності, валютні системи, світовий фінансовий ринок, вивіз капіталу та іноземні інвестиції), через механізм функціонування яких відбувається розподіл і перерозподіл світового продукту, що визначається об'єктивними закономірностями прибутковості капіталу, невизначеності і ризиків, пропорційності розвитку [6].

Важливими каналами руху фінансових потоків у світовій економічній системі є іноземні інвестиції. Згідно Закону України «Про режим іноземного інвестування» «іноземні інвестиції – цінності, щокладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту» [7].

Експерти Міжнародного валютного фонду (МВФ) та організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) визначають іноземні інвестиції прямими, якщо вони здійснюються за межами національних кордонів з метою розширення виробництва товарів і послуг, закупівлі товарів для імпорту в країну базування або експорту в треті країни. При цьому інвесторові належить управлінський контроль над підприємствами, а інвестиції перебувають у формі акціонерного капіталу і коротко- та довгострокових міжфірмових позик [8].

До прямих іноземних інвестицій відносяться первинні вкладення і реінвестиції, тобто частка доходу об'єкта інвестування, яка не розподіляється, а також внутрішньокорпоративні перекази капіталу у формі кредитів і позик між прямим інвестором і філіями, дочірніми та асоційованими компаніями. Кількісним

критерієм розмежування прямих і портфельних інвестицій вважається 10 % об'єкта інвестування. Проте прямою може бути інвестиція з меншою часткою участі, але яка забезпечує участь в прийнятті управлінських рішень інвестором. Інвестиція не вважається прямою, якщо інвестор не має контролю над об'єктом інвестування, навіть якщо його складає понад 10%. У цілому міжнародні інвестиції мають різну інвестиційну природу і цільову орієнтацію, різні види і форми, величину, терміни і джерела [2].

На масштаби, динаміку та результативність міжнародної інвестиційної діяльності впливає сукупність взаємопов'язаних факторів, під впливом яких формується орієнтація країн базування та приймаючих. У країнах базування (переважно промислово розвинуті країни) вирішальним макроекономічним фактором регулювання експорту прямих інвестицій є баланс ввозу і вивозу інвестицій. Розрізняють такі групи країн: переважно експортери капіталу (Японія); ті, що зберігають приблизну рівновагу експорту та імпорту капіталу (Німеччина, Франція); 3) нетто-імпортери (Ірландія, Португалія, Іспанія, Туреччина, США). Останнім часом великими експортерами капіталу стали Південна Корея, Тайвань, Китай, країни Близького Сходу. Характерно, що на сьогодні набуває поширення експорт капіталу в промислово розвинуті країни (наприклад, Тайвань близько 60% інвестицій експортує у США) [2].

Для економічної системи приймаючої країни прямі іноземні інвестиції мають більше значення порівняно з кредитами або іншими формами руху міжнародного капіталу. Так, за прямого іноземного інвестування інвестор безпосередньо зацікавлений у ефективній реалізації своїх інвестиційних проєктів, оскільки віддача від інвестицій становить його прибуток. Часто це супроводжується отриманням нової технології, допомоги в організації виробництва та збуту продукції та іншими економічними і соціальними ефектами. Отже, характерною ознакою прямих іноземних інвестицій є їх безпосередня участь у підприємницькій діяльності, а саме у виробництві товарів і послуг та їх переміщенні між країнами [1].

Залучення прямих іноземних інвестицій має певні позитивні і негативні наслідки, які слід обов'язково враховувати під час розробки і реалізації інвестиційної політики на рівні держави, регіону, галузі, окремого підприємства (табл. 1).

Враховуючи викладені вище негативні аспекти залучення ПІІ, важливо для кожної країни, у разі значних обсягів іноземного інвестування, підтримувати належний рівень інвестиційної безпеки. Інвестиційно-інноваційна безпека – це стан економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти у розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості [10]. Інвестиційно безпечним є такий стан середовища, за якого, по-перше, існують можливості оптимального задоволення поточних потреб економіки в інвестиціях як за обсягом і структурою, так і з урахуванням необхідного рівня ефективності таких вкладень, по-друге, досягається оптимальне співвідношення між обсягами іноземних інвестицій у країну і вітчизняних за кордон, що забезпечує підтримання позитивного платіжного балансу держави. Інвестиційну безпеку слід розглядати і як стан, оскільки вона характеризує досягнутий рівень використання інвестиційних ресурсів в економіці, і як процес такого використання [11].

Таблиця 1.
Наслідки залучення прямих іноземних інвестицій

Наслідки залучення ПІІ в економіку	
позитивні	негативні
Трансферт технології, ноу-хау, передових методів управління та маркетингу	Відтік доходів від вкладень, який іноді більший, ніж самі інвестиції
Можливість сприяння появі нових сучасних технологій	Розвиток різноманітних схем укриття прибутку через недосконалість законодавства
Мультиплікативний ефект для всієї економіки через залучення місцевих ресурсів	Втручання транснаціональних корпорацій в законотворчі процеси держав-реципієнтів ПІІ
Податкові надходження до бюджету	Ігнорування у деяких випадках екологічного й трудового законодавства країни-реципієнта ПІІ, нанесення екологічної шкоди навколишньому середовищу
Збільшення експортних доходів країни-реципієнта	Ризик витіснення національних виробників з ринку
Диверсифікація національної економіки через вкладення у нові сфери діяльності	Висока ймовірність концентрації ПІІ в експортно-сировинному секторі
Заміщення портфельних і боргових капіталів, що сприяє підвищенню стійкості платіжного балансу та фінансової стабільності	Висока ймовірність переключення грошових потоків на закордонних фінансових посередників
Відсутність впливу на обсяги зовнішнього боргу	Експлуатація місцевих сировинних ресурсів
	Залежність країни від іноземного капіталу (за умови значних обсягів ПІІ)

Джерело: узагальнено автором на основі [3, 9]

Механізм інвестиційної безпеки будується на координації економічних інтересів з метою досягнення цілей національної економічної безпеки. Такий механізм є динамічною системою економічних взаємозв'язків з елементами стихійного і керованого, формального і неформального, об'єктивного і суб'єктивного. Конкретні організаційно-економічні форми реалізації такого механізму визначаються співвідношенням ринкового і державного секторів, методів державного і ринкового впливу.

Основними заходами щодо підвищення рівня інвестиційної безпеки є подальше проведення структурних реформ з метою посилення довіри іноземних інвесторів до України; стабілізація показників макроекономічного розвитку для збільшення обсягів інвестиційних ресурсів; стимулювання вкладень у стратегічно важливі для держави галузі економіки; впровадження ефективної системи надання податкових пільг для інвесторів, стабілізація політичної ситуації в країні. Підвищення рівня інвестиційно-інноваційної безпеки, як основної складової економічної безпеки, є основою конкурентоспроможності держави у світовому економічному просторі.

Оцінюючи обсяги прямих іноземних інвестицій та їх динаміку, слід зважати, що це поняття розглядається з двох точок зору, а саме як величина запасу і як потокова величина. Величина запасу характеризує фактичну наявність майна на певний момент часу, а величина потоку – це показник обсягу переміщення (періодичний трансфер) капіталу у різних формах для створення нового чи розширення діючого підприємства чи для отримання права участі в управлінні діючим за кордоном підприємстві чи підприємством, що буде створене найближчим часом.

Оцінюючи обсяги іноземного інвестування, важливо розуміти, наскільки важливим джерелом є кошти іноземних інвесторів у обсязі капітальних інвестицій в цілому по економіці (рис. 1). Рисунок 1 відображає позитивні тенденції зростання обсягів капітальних інвестицій в економіку України за рахунок усіх джерел. Проте частка іноземних інвесторів залишається незначною (0,75 % у 2019 році). Такі показники свідчать, що інвестиційний клімат держави не є сприятливим, що у свою чергу негативно відбивається і на рівні інноваційно-інвестиційної безпеки.

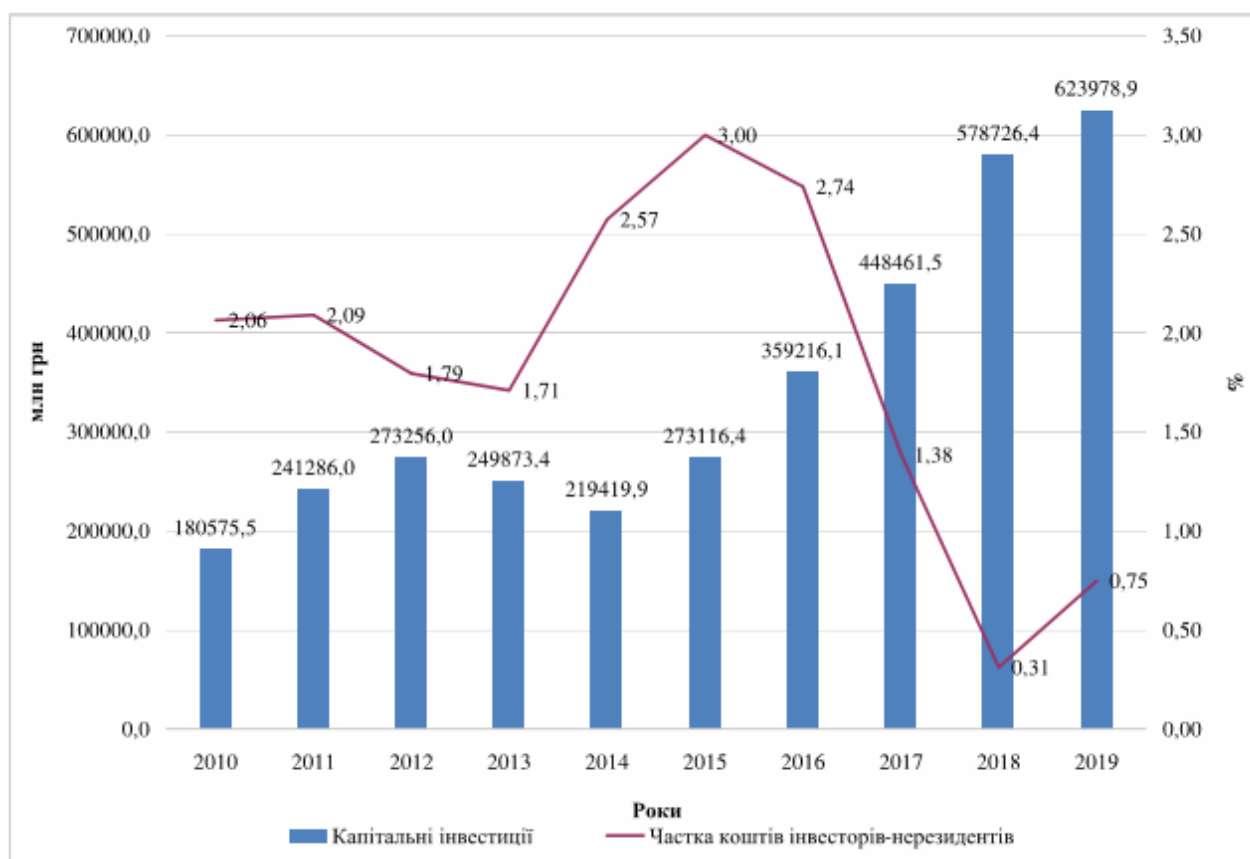

Рис. 1. Динаміка обсягів капітальних інвестицій в економіку України та частки прямих іноземних інвестицій

Джерело: побудовано автором за даними [12]

За даними Державної служби статистики України, станом на 31 грудня 2019 року прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіку України склали 35809,6 млн дол. США, тоді як з України – 6272,7 млн дол. США, що відповідно більше на 11,5 та менше на 0,7 % порівняно з аналогічними показниками станом на 1 січня 2016 року. За 2019 рік надходження прямих інвестицій в економіку України 2531,1 млн дол США, вкладення прямих інвестицій з України – 14,9 млн дол. США. Найбільше іноземних інвестицій надійшло до

економічних суб'єктів м. Києва, Дніпропетровської, Київської, Донецької, Одеської, Полтавської та Львівської областей. На сьогодні існує проблема регіональної диспропорції іноземного інвестування, Найпривабливішими для іноземних інвесторів є такі галузі промисловості, як виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів; металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування; добувна промисловість і розроблення кар'єрів; виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції [12].

Безумовним лідером серед країн за обсягами прямих інвестицій в Україну на 31 грудня 2019 р. виявилися Кіпр (29 %) [12], який є популярним серед представників вітчизняного бізнесу як офшорна зона. Такі офшорні компанії зацікавлені передусім у вивезенні прибутків за кордон, не дбаючи при цьому про технологічні, екологічні та соціальні аспекти розвитку підприємства.

Потенційними напрямками залучення прямих іноземних інвестицій є інвестування в альтернативні джерела енергії, в освоєння запасів на північному заході України сланцевого газу, а також вкладення у сільське господарство. Закордонні інвестори, користуючись нашою конкурентною перевагою (родючим чорноземом) у поєднанні з власними сучасними технологіями та ноу-хау, здатні більш раціонально використовувати цей ресурс [4]. Але високий рівень інвестиційної привабливості земельних ресурсів України обумовлює необхідність жорсткого регулювання з боку держави механізмів набуття права власності на землі сільськогосподарського призначення, у тому числі й іноземцями.

На сучасному етапі розвитку системи міжнародних фінансів і економічних відносин в цілому особливо важливу роль відіграють транснаціональні компанії. Причому переважна частина прямих іноземних інвестицій вкладається і контролюється саме такими компаніями, що зумовлено лібералізацією регулювання прямих іноземних інвестицій в більшості країн світу в межах загальної тенденції політики заохочення розвитку ринкових відносин.

На ринку України представлені такі транснаціональні корпорації, як Coca-Cola, Samsung, Toyota, Nestle, Nokia, Metro Cash&Carry, Hewlett-Packard, British American Tobacco, а також потужні виробничі FMCG-компанії, що виробляють товари щоденного попиту (продукти харчування, напої, косметику, побутову хімію). Coca Cola, Volkswagen, Panasonic, Sony та деякі інші виходили на український ринок з початковими інвестиціями, але більшість цих корпорацій укладали угоди злиття та поглинання. У сучасній нестабільній соціально-економічній ситуації такі процеси зменшують уразливість підприємств і сприяють реорганізації та модернізації виробництва, підвищенню конкурентоспроможності, збільшенню зайнятості [5].

Висновки. Отже, прямі іноземні інвестиції займають одне з провідних місць у системі міжнародних фінансів. Україна не стоїть осторонь міжнародних інвестиційних потоків, хоча на даний час прямі іноземні інвестиції у структурі інвестиційних джерел мають незначну питому вагу. Цей вид фінансових потоків сприяє мобілізації та руху капіталу, оптимізації міжнародного поділу праці через можливість реалізацію конкурентних переваг суб'єктів іноземного інвестування. Основними суб'єктами світової економічної системи сучасності є транснаціональні корпорації, які проводять активну інвестиційну політику в глобальному економічному середовищі. Україна завдяки діяльності транснаціональних корпорацій може забезпечити свою присутність на світових ринках і отримання від цієї присутності відповідної вигоди. Прямі іноземні інвестиції мають ряд переваг і недоліків для приймаючої країни, а тому актуальності набувають питання забезпечення належного рівня інвестиційної безпеки.

Бібліографічний список.

1. Леус М.М. Суть та класифікація іноземних інвестицій. *Вісник Національного Університету "Львівська політехніка"*. 2008. № 635. С. 181–187.
2. Драган І.В. Роль іноземних інвестицій у процесі розвитку національного господарства в умовах глобалізації. *Агросвіт*. 2009. № 24. С. 39 – 42.
3. Навроцька Н.А. Дуалізм впливу прямих іноземних інвестицій на приймаючі країни. *Бізнес-інформ*. 2012. № 1. С. 67 – 71.
4. Полетаєв О.О. Фінансові аспекти залучення іноземних інвестицій в економіку України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 10. С. 21 – 27.
5. Воскобоева О.В., Ромащенко О.С. Транснаціональні корпорації в умовах глобалізації економіки України. *Бізнес-інформ*. 2021. № 1. С. 21 – 27.
6. Д'якова І.І., Журава Ф.О., Макаренко М.І. Міжнародні фінанси. Київ : КНЕУ, 2013. 548 с.
7. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.04.2021).
8. Інвестологія: наука про інвестування : навчальний посібник / Реверчук С.К., Реверчук Н.Й., Скоморович І.Г. та ін. Київ : Атіка, 2001. 264 с.
9. Крамаренко К.М., Каплун С.О. Залучення прямих іноземних інвестицій в економіку Харківської області. *Економіка та суспільство*. 2016. Вип. 6. С. 261 – 265. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/6_ukr/44.pdf (дата звернення: 03.04.2021).
10. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку та торгівлі України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення: 03.04.2021).

11. Крамаренко К.М. Інвестиційна безпека та її місце у системі економічної безпеки держави. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 3–1 (46). С. 65 – 68.
12. Статистична інформація. *Державна служба статистики України* : веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 03.04.2021).

References.

1. Leus, M.M. (2008), “The essence and classification of foreign investment”, *Visnyk Natsional'noho Universytetu “L'vivs'ka politekhnika”*, no. 635, pp. 181 – 187.
2. Drahan, I.V. (2009), “The role of foreign investment in the development of the national economy in the context of globalization”, *Ahrosvit*, vol. 24, pp. 39–42.
3. Navrots'ka, N.A. (2012), “Dualism of the impact of foreign direct investment on host countries”, *Business inform*, vol. 1, pp. 67 – 71.
4. Polietaiiev, O.O. (2013), “Financial aspects of attracting foreign investment into the economy of Ukraine”, *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 10, pp. 21–27.
5. Voskoboieva O.V. and Romaschenko O.S. (2021), “Transnational corporations in the context of globalization of Ukraine's economy”, *Business inform*, vol. 1, pp. 21 – 27.
6. D'iakonova, I.I. Zhurava F.O. and Makarenko M.I. (2013), *Mizhnarodni finansy* [International finance], KNEU, Kyiv, Ukraine.
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine "On the regime of foreign investment", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 03 April 2021).
8. Reverchuk, S.K., Reverchuk, N.J., Skomorovych, I.H. et al. (2001), *Investolohiia: nauka pro investuvannia* [Investigation: the science of investing], Atika, Kyiv, Ukraine.
9. Kramarenko, K.M. and Kaplun, S.O. (2016), “Attracting foreign direct investment in the economy of Kharkiv region”, *Economy and society*, [Online], vol. 6, available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/6_ukr/44.pdf (Accessed 4 April 2021).
10. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), “Order of the Ministry of Economic Development "On approval of Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine””, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (Accessed 4 April 2021).
11. Kramarenko, K.M. (2018), “Investment security and its place in the system of economic security of the state”, *Biznes-navihator*, vol. 3-1 (46), pp. 65–68.
12. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2021), “Statistical information”, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 3 April 2021).

Стаття надійшла до редакції 05.04.2021 р.